

Besøgscenter
Hammershus Borgruin

Københavns Tømrerlaug

Tømrerprisen 2018

Forside:
Besøgscenter, Hammershus Borgruin
Rådgiverteam:
Arkitema Architects /
Professor, arkitekt Christoffer Harlang /
Wissenberg A/S rådgivende ingeniører
Bygherre: Naturstyrelsen
Entreprenør:
Nordbornholms Byggeforretning ApS

Foto: Jens Lindhe / Arkitema Architects

Udgivet af Københavns Tømrerlaug
juni 2018 i forbindelse med
uddelingen af Tømrerprisen.
www.kbh-tomrerlaug.dk

Redaktion:
Jan Hesselberg
Layout: Jan Hesselberg
Tryk: Jørn Thomsen Elbo A/S

Tømrerprisens formål

Formålet med tømrerprisen, som uddeles af Københavns Tømrerlaug, er at belønne personer, firmaer, organisationer eller bygherrer, som har udført eller har deltaget i et byggeri, hvor trækonstruktioner indgår som en markant bygningsdel, eller hvor tømrerfaget på anden vis har spillet en afgørende rolle.

Tømrerprisen kan også gives ved nytænkning og dristig arkitektur, hvor træ er hovedbygningsdelen.
Det er et krav, at både håndværk og materialer er af høj kvalitet.
Tømrerprisen er på 150.000 kroner.
Den kan uddeles hvert år og evt. opdeles.
Hvis priskomitéen ikke vurderer, at der er en egnet modtager, kan komitéen undlade at uddele prisen.

Tømrerprisen er indstiftet og finansieret af
Kirsten og Freddy Johansens Fond.

Priskomitéen består af
Jan Søndergaard, Arkitekt, professor på Arkitektskolen i København
Rolf Anderson, formand for Bygherreforeningen i Danmark
Lars Storr-Hansen, adm. direktør i Dansk Byggeri
Søren Larsen, Københavns Tømrerlaug
Flemming Kjærgaard, Københavns Tømrerlaug
Henrik Dyssell, Oldermand, Københavns Tømrerlaug

Tidligere prismodtagere

2009: The Scandinavian Golf Club i Farum.
2011: Pier i Svanemøllebugten i København.
2012: Kræftpatienternes Hus Hejmdal i Århus.
2014: Hotelfløjen på Forsikringsakademiets kursus- og konferece-center Rungstedgaard i Nordsjælland, arkitektfirmaet Lundgaard & Tranberg og entreprenørfirmaet HP BYG.
2015: Forskning i krydslamineret træ, CLT (professor Poul Henning Kirkegaard, Aarhus Universitet). Planlagt højhus i CLT (arkitektfirmaet C. F. Møller). Dome of Visions (NCC).
2016: Frilandsmuseet i Lyngby for genopførelsen af bindingsværks-huset Stenstruphuset i 2015.
2017: Danmarks Tekniske Universitet, DTU sammen med arkitekt-teamet Rørbæk og Møller Arkitekter/ Christensen & Co. Arkitekter for opførelsen af Bygning 201 - i daglig tale kaldet ”Biosfæren”.

Foto: Jens Lindhe / Arkitema Architects

Priskomitéens motivering

Tømrerprisen 2018

Nogle gange lykkes alle led.
En verdenskendt afdød arkitekt, der i 1971 tændte ambitioner på Bornholms vegne /Hammershus Borgruin om et nyt besøgscenter
To nulevende arkitekter med de rigtige evner og visioner
Et ingeniørfirma, der evner at transformere de arkitektoniske ideer ind i det konstruktive.
En lokal entreprenør, der kan håndværket og tænker langsigtet
En offentlig instans (Naturstyrelsen), der går i front for projektet
En dedikeret fond – kapitalstærk og med visioner – der muliggør det hele.

Resultat: Et overmåde vellykket besøgscenter, der tilfører nye muligheder og dimensioner i formidlingen af historien bag Nordeuropas største borgruin – Hammershus.
Bornholms turistattraktion nummer 1.

"Der er tale om et meget indlevet forslag, der vidner om stor følsomhed og forståelse over for stedet, og som beskriver og udtrykker dette klart i forslaget. Byggeri og landskab samt bevægelsesforløbet i landskabet er overbevisende løst i ét sammenhængende greb, der lægger vægt på det oplevelsesmæssige i mødet med centeret og ruinen"

- uddrag fra dommerbetænkningen.

Skovrider Søren Friese, Naturstyrelsen, distrikt Bornholm :
"den her bygning udmærker sig ved, at man helst ikke skal kunne få øje på den".

Priskomiteen har valgt at give Tømrerprisen 2018 i deling mellem hovedentreprenøren – Nordbornholms Byggeforretning ApS - og rådgiverteamet, Arkitema Architects i samarbejde med professor Christoffer Harlang og Wissenberg Rådgivende Ingenørfirma.

Prisen gives for at lade bornholmske egetræer spille den synlige hovedrolle i det nye besøgscenter på en måde, så alle byggematerialer klæder hinanden og tilsammen danner et besøgscenter, der virker indbydende på gæsterne, og tilfører en lang række nye oplevelser for de besøgende.

Foto: Jens Lindhe / Arkitema Architects / Allan Rieck

Hammershus Borgruin

Forhistorien

Enhver turistattraktion, der årligt besøges af mange turister, har brug for et besøgscenter.
Således også Hammershus Borgruin. I Slotsgården, beliggende tæt på Hammershus, var der indrettet et besøgscenter, men det var utidssvarende. Ønsket om et nyt besøgscenter har man haft i næsten et helt århundrede, men dels var der ikke de fornødne midler – dels var der flere bygninger på området, der stod i vejen, og dels var det rigtige projekt der ikke.

Efter at Hammershus blev rømmet i 1700-tallet og stod tomt, blev borgen dels hærget af fattige og hjemløse, dels brugt som lokalt ”gør-det-selv / tag-selv byggemarked” – selv kongen benyttede borgen som et bekvemt ”byggemarked” og hentede sten til bygning af bl.a. Kastellet i København. Med tiden gled Hammershus stille ud i glemsel. Indtil 1800 tallets nationalromantiske periode gjorde Hammershus Borgruin til en meget populær turistattraktion, der tiltrak mange besøgende. Det betød, at der blev bygget hotel og andre ”turist-bygninger” klods op af borgruinen i 1800-tallet. Hotel Hammershus kom til i 1895. Hotellet havde en formidabel udsigt til borgruinen, men efterhånden indså man, at det skæmmede landskabets oprindelse og Hammershus Borgruin.

Foreningen Bornholm blev stiftet i starten af 1900-tallet, med det ene formål at få revet disse bygninger ned og bygget et nyt besøgscenter, hvor der var tænkt noget mere over funktion og placering.

Fra statslig side ønskede man også et egentligt besøgscenter, med de rigtige faciliteter, i stedet for dem man havde i Slotsgården. Staten opkøbte derfor løbende – med donationer fra Forening Bornholm – disse bygninger og rev dem ned. I 1968 blev Hotel Hammershus til salg – som staten købte og rev ned. På dette tidspunkt bad man arkitekt Jørn Utzon om at komme med et bud på, hvordan et besøgscenter kunne udformes og placeres. Det er denne placering i slugten ved Mølledalen og Utzons skitse fra 1971, der siden har været udgangspunktet i planerne om et nyt besøgscenter ved Hammershus Borgruin.

Først i 2012 blev der mulighed for at realisere planerne. En donation på over 100 mio. kr. fra A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal, betød at man både kunne sætte gang i projektet med et nyt besøgscenter og dels også

På det øverste foto ses tydeligt hvor uhensigtsmæssig de gamle bygninger var placeret. Nederst Hammershus set fra oven - med ydre og indre ringgård

en tiltrængt reparation af selve Borgruinen. En arkitektkonkurrence blev udskrevet – vinderforslaget fundet – og i 2017 rev man så Slotsgården ned som den sidste af de bygninger, man ville have væk - og endelig i marts 2018 åbnede Kronprinsesse Mary det nye besøgscenter.

Det er nu igen Hammershusklippen og borgruinen, der dominerer landskabet. Det nye besøgscenter er på fornem vis bygget ind i klippen overfor Hammershus, så de besøgende - ca. en halv million årligt - har et uforstyrret kig til klippen og borgruinen, ved ankomsten til denne Bornholmske turistattraktion nr. 1.

Foto: Jens Lindhe / Arkitema Architects

Ideen bag det nye Besøgscenter

Det vindende forslag er tegnet af Arktema Architects (arkitekt m.a.a. Poul Schülein) og arkitekt ved Kunstakademiets Arkitektskole, professor Christoffer Harlang.

Med stor fokus på diskretion og æstetik har teamet formet et besøgscenter, der skjuler sig i den bornholmske klippe, og gennem den enkle glasfacade skaber et storslået og uhindret kig til Hammershus Borgruin.

Når man ankommer til borgruinen, er det således Hammershus, der er i fokus, mens besøgscenterets 1400 kvm store tagflade, danner en diskret udsigtsplatform, smukt dækket af bornholmske egeplanker.

De mange meter planker af bornholmsk eg har både til besøgscentret, på taget og på terrassen foran besøgscentret en fremtrædende rolle. Denne rolle fortsætter i broen, der udløber fra terrassen foran centret.

Broen er en del af det nye stiforløb, der i sig selv også har skabt nye udsigtspunkter.

Inde i besøgscentret har de enkle materialer, beton, glas og stål fået elegant modspil fra det specielfremstillede inventar i bornholmsk eg. Materialerne klæder hinanden og giver samlet det ønskede eksklusive indtryk, som teamet har ønsket.

"Det har været en utrolig spændende opgave, hvor vi har haft en bunden opgave og nogle meget klare linjer. Vi har valgt at tegne et center, hvor vi har brugt nogle eksklusive materialer, der passer til stedet, men samtidig fokuseret på at gøre det indbydende og nede på jorden. Det skal være et sted, hvor alle føler sig velkomne og hvor arkitekturen er til at forstå," fortæller senior partner i Arkitema, Poul Schülein.

Bygherren, ved Skovrider Søren Friese:
»Den helt store udfordring var, at vi nærmest byggede på en bjergside. Det er en helt spektakulær placering, og vi har gjort os umage med de geotekniske undersøgelser, men når man kommer ned i undergrunden, kan den byde på overraskelser. Det viste sig, at klippen ikke var så fast som ventet, og derfor var man nødt til at fjerne yderligere 2.000 kubikmeter og konstruere et væsentligt større fundament i beton. En anden og meget sjovere udfordring var at udvælge de mange egetræer, der skulle skoves for at give de ca. 400 kubikmeter råtræ, der efter opskæring skulle blive til de fineste egeplanker til byggeriet. Trærne var ca. 70-80 år gamle. Nu giver vi byggematerialer tilbage til Hammershus med tak for lån"

Efter næsten fem års arbejde kan de besøgende nu sidde i en café og nyde udsigten til Hammershus, det omkringliggende landskab og havet, eller de kan gå en tur på taget og være midt i naturen.

Fakta boks

Borgen var i århundreder af stor betydning for magten i Østersøen og et stridspunkt mellem krone og kirke, men anlæggelsestidspunktet kan ikke fastlægges sikkert, og bygningshistorien er ikke helt klarlagt. Arkæologiske undersøgelser i 2014 har dog sandsynliggjort, at Hammershus blev opført i slutningen af 1200-tallet og begyndelsen af 1300-tallet, for Jens Grand, der var ærkebiskop af Lund 1289-1302.
I tiden op til midten af 1600-tallet indgår Hammershus som en vigtig fæstning i Østersøen, og der kæmpes adskillige gange om retten til Bornholm og borgen – i midten af 1600 mister Hammershus sin betydning og borgen fungerer i en periode som fængsel, hvor bl.a. Leonora Christine og Corfits Ulfeld sidder fængslet her.
Ved enevældens indførelse i 1660 – 1661 bliver Danmark inddelt i amter, hvor også Bornholm bliver et amt. Borgen forlades og i slutningen af 1600-tallet begynder man at bruge sten fra Hammershus til bygninger på Christiansø samt Kastellet i København. Herefter fungerer Hammershus som et åbent "Gør-det-selv / tag-selv" byggemarked" til opførsel af gårde og huse rundt om på øen.
I 1822 bliver Hammershus fredet.

Besøgscentret ved Hammershus er 1.000 kvm stort, har kostet ca. 80 mio. kr. og blev åbnet 22. marts 2018.

Naturstyrelsen er bygherre.

Arkitema Architects har fungeret som totalrådgiver på opgaven, der er udarbejdet i samarbejde med Professor Christoffer Harlang og Wissenberg Rådgivende Ingeniør.

Nordbornholms Byggeforretning ApS var totalentreprenør på byggeriet.

Foto: Jens Lindhe / Arkitema Architects

Nordbornholms Byggeforretning

Murermester Kim Christiansen startede som nyudlært murersvend virksomhed tilbage i 1983 med en brugt WV- pickup, lidt murerredskaber, og med lægehuset i Allinge som første vundne licitation.

Det gik godt og virksomheden har siden konsolideret sig op gennem årene og har udvidet fagområde, så man i dag har lige store tømrer- og murer-afdelinger.

Desuden har virksomheden også haft succes med selv at udvikle og igangsætte nye projekter - også på Sjælland, hvor flere projektudviklingsopgaver med boliger er lykkedes godt.

Nordbornholms Byggeforretning er i dag et af de større og solide byggefirmaer på Bornholm, med ca. 45-50 mand fast beskæftiget året rundt, og med en meget lang referenceliste på færdiggjorte byggeopgaver indenfor erhvervsbyggeri, helårshuse, andelsboligprojekter og sommerhusbyggeri.

Selvom det i tidens løb er blevet til flere virksomheder, der sammen med Rø Holding er firmaets økonomiske fundament, er stifteren, Kim Christiansen, stadig med i det daglige arbejde på firmaadressen, Kirkeplads 4 i Allinge.
I 2012 blev Claus Tranberg medejer af Nordbornholms Byggeforretning.

Arkitekt, professor Christoffer Harlang

Arkitekt fra Kunstakademiets Arkitektskole i 1983. Har studeret videre i London og Rom – og blev ph.d. i arkitektur på en afhandling om nordisk modernisme.

Harlang arbejder som rådgiver for private og offentlige virksomheder og fonde.

Siden 2008 professor i kulturarv, transformation og restaurering ved Institut for Bygningskultur, Kunstakademiets Arkitektskole.

Christoffer Harlang har i flere tilfælde samarbejdet med Arkitema – heriblandt opgaven med Besøgscenter Hammershus

Arkitema Architects

Arkitema Architects (tidligere Arkitektgruppen Aarhus) er et af skandinaviens største arkitektfirmaer.

Firmaet blev grundlagt i 1969 af fem studerende fra Arki- tektskolen i Aarhus der gik sammen og startede firmaet. De fem studerende hed: Helge Tindal, Ole Nielsson, Michael Harrebek, Erling Stadager og Lars Due. Firmaets første større byggeopgave var Køge Rådhus.

Arkitema-navnet er valgt som et kendtegn for arkitektur og temaer indenfor arkitektur: Bolig, erhverv,læring, sundhed og urban design. Disse temaer er også tegnestuens specialiserede faglighed.

I dag har firmaet ca. 550 medarbejdere i henholdsvis Aarhus, København, Oslo, Malmø og Stockholm og 10 partnere.

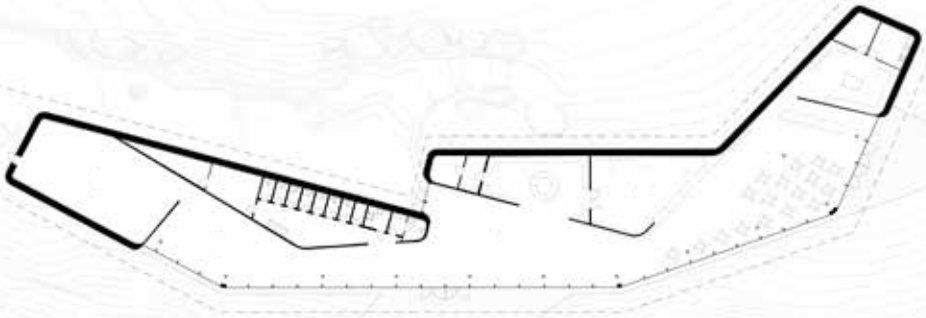
Heriblandt Poul Schülein, partner siden 2002, der har stået for opgaven med Besøgscenter Hammershus.

Wissenberg A/S

Wissenberg A/S, Rådgivende Ingeniører F.R.I. er stiftet i 1979 og har i dag 5 partnere, og har ca. 85 ansatte.
Virksomhedens kerneområder er rådgivning inden for:
- Alment boligbyggeri og plejecentre
- Helhedsrenovering af almene boligbebyggelser
- Skole- og institutionsbyggeri
- Kultur- og idrætsinstitutioner
- Kontor- og administrationsbyggeri

Wissenberg har i projektet Besøgscenter Hammershus arbejdet som rådgivende ingeniører i underentreprise hos Arkitema Architects.

Foto: Allan Rieck

Bygherren

Naturstyrelsen er den instans, der varetager den daglige drift af Hammershus Borgruin. Med ca. en halv million besøgende årligt kræver det naturligvis en del ressourcer. Som tidligere omtalt har man i godt hundrede år haft ønske om et nyt og mere gennemtænkt besøgscenter.

Et Besøgscenter der også kan rumme formidling af historien om Hammershus op gennem mere end 700 år. Toiletter, café, lokaler til undervisning og møder, samt en fortælling om Hammershus i ord, billeder, lyd - gerne interaktivt.

Som chef for Naturstyrelsens mindste distrikt - Bornholm - er det Skovrider Søren Friese opgave og ansvar at bl.a. Hammershus Borgruin og besøgscenteret fungerer tilfredsstillende.

I 2011 udarbejdede Søren Friese en projektbeskrivelse til en renovering af det stærkt nedslidte Hammershus og opførelse af et nyt besøgscenter på baggrund af Jørn Utzons skitser fra 1971.

A.P. Møllers og Hustru Chastine Mc-kinney Møllers Fond til almene Formaal godkendte dette projekt og har ialt doneret 102,5 mio. kr. til det store projekt med at renovere borgruinen og bygge det nye besøgscenter.

Naturstyrelsen og den lokale bornholmske Brdr. Larsen Fond har også doneret penge til projektet, der ialt har kostet rundt 110 mio. kr

Skovrider Søren Friese har egenhændigt fundet og mærket de egetræer, der skulle skoves - ialt ca. 400 kubikmeter rå egestammer, der lokalt på Bornholm er skåret op til egeplanker i de længder og dimensioner, der skulle bruges. Også indenfor er der anvendt Bornholmsk egetræ til det specialtegnede inventar.

Ikke underligt at det var en stor dag, da Søren Friese kunne holde tale ved indvielsen af det nye center 22. marts 2018 med kronprinsessen og ministeren ved sin side - også en stor dag for Bornholm, hvor mange var mødt op.

 Foto: Allan Rieck

Foto: Jens Lindhe / Arkitema Architects

Nyt kapitel i historien om Hammershus Borgruin

Med færdiggørelsen af det nye besøgscenter er der startet et nyt kapitel i historien om Hammershus Borgruin.

Væk er de sidste bygninger, der i al hast skød op i 1800-tallet, da Hammershus Borgruin blev et attraktivt turistmål.

Tilbage er naturen og det nye besøgscenter syner ikke af meget - hverken fra ankomstsiden og fra selve Borgruinen.

I virkeligheden er det den største kunst i projektet, at bygherre, rådgivere og håndværkere i en treenighed har formået at skabe netop det projekt, hvor besøgscenterets beskedenhed i naturen omkring er lykkedes til fulde.

Og samtidig har man givet bornholmske byggematerialer - egetræ og granit - tilbage til Borgruinen, som tak for de store mængder sten og tømmer som kongen og lokale "selvhentede" dengang for 300 år siden.

Foto: Lis Eilsøe, DR Bornholm

Københavns Tømrerlaug
Søndermarksvej 13
2500 Valby
www.kbh-tomrerlaug.dk

Københavns Tømrerlaug -
Godt håndværk gennem 500 år

Københavns Tømrerlaug er et af Danmarks ældste eksisterende laug.

Siden 1515 har lauget forenet respekten for det gode håndværk med forståelse for nutidens og fremtidens krav.

